

UDK 321.01(44)“1958/...”
Biblid: 0025-8555, 77(2025)
Vol. LXXVII, br. 2, str. 225–253
DOI: <https://doi.org/10.2298/MEDJP2502225M>

Pregledni rad
Primljen: 27. 02. 2025.
Prihvaćen: 20. 05. 2025.
CC BY-SA 4.0

Politička filozofija francuske Pete republike: elementi za razumevanje aktuelne krize režima

Ivica MLADENović¹, Zona ZARIĆ²

Apstrakt: Ovaj rad istražuje političku filozofiju francuske Pete republike kroz analizu njenog institucionalnog okvira, ideoloških osnova i specifičnog modela organizacije vlasti. Osnovana 1958. godine kao reakcija na nestabilnost prethodnih republikanskih režima, Peta republika oslanjala se na snažno predsedničko vođstvo i većinski izborni sistem, čime je osigurala dugoročnu političku stabilnost. Međutim, kroz istoriju, ovaj model se suočavao sa unutrašnjim kontradikcijama, oscilirajući između ideala narodne suverenosti i bonapartističke personalizacije vlasti. Rad analizira ključne institucionalne mehanizme Pete republike i njihovu povezanost sa republikanskom tradicijom i bonapartističkim elementima, osvetljavajući kako se konstituišu i redefinišu izvršna i zakonodavna vlast. Poseban naglasak stavljen je na teorijsko razmatranje institucija kao polja borbe za legitimitet i redistribuciju političke moći, kroz analizu utemeljenu na sociološkim i institucionalnim teorijama Pjera Burdijea, Kloda Lefora i Pjera Rozanvalona. Rad polazi od hipoteze da je savremena politička kriza Pete republike inherentno povezana s njenim institucionalnim modelom koji više nije u skladu sa novim društveno-političkim dinamikama. Kroz istorijsko-sociološku i institucionalnu analizu, istražuju se strukturalni faktori koji su omogućili dugovečnost ovog sistema, ali i oni koji su doveli do njegove postepene disfunkcionalnosti.

Ključne reči: Francuska, hibridni sistem, institucionalni okvir, predsednička vlast, republikanske institucije.

¹ Research Fellow, Institute for Philosophy and Social Theory, University of Belgrade, Belgrade, Serbia; Lecturer, Paris 1 Panthéon-Sorbonne University, Paris, France. E-mail: ivica.mladenovic@ifdt.bg.ac.rs; ivica.Mladenovic@univ-paris1.fr, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4304-3778>.

² Research Fellow, Institute for Philosophy and Social Theory, University of Belgrade, Belgrade, Serbia. E-mail: zona.zaric@ifdt.bg.ac.rs, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0425-4636>.

Uvod

Nakon što je 9. juna 2024. godine na izborima za Evropski parlament doživeo ubedljiv poraz, predsednik Francuske, Emanuel Makron (Emmanuel Macron), raspustio je Narodnu skupštinu, i raspisao legislativne ili zakonodavne izbore za donji dom parlamenta.³ Ovi izbori ne predstavljaju samo deo redovnog ciklusa liberalno-demokratskog ceremonijala, već su, u velikoj meri, kulminacija do sada neviđene institucionalne krize političkog sistema Francuske, odnosno krize njenih fundamentalnih filozofskih i ideoloških načela⁴ koji se nalaze u temelju nastanka Pete republike. Kako tumačiti aktuelnu političku nestabilnost u kontekstu republikanskih institucija koje su izgrađene s primarnim ciljem da obezbede političku stabilnost i efikasnost, omogućavajući izvršnoj vlasti da poveže „interes i osećanja nacije“,⁵ čak i na uštrb određenih demokratskih tekovina? Da bi se shvatile postojeće transformacije, nužno je uroniti u prošlost i ispratiti, u kratkim crtama, genezu i evoluciju političke filozofije francuskog političkog sistema kroz njegove različite inkarnacije – od republikanskih do monarhističkih i carističkih režima.

Naime, od osnivanja Prve republike, kao odgovora na monarhističku delegitimaciju usred Francuske revolucije, do uspostave Pete republike 1958. godine, Francuska je bila poprište složenog procesa formiranja nacije kao političke zajednice građana (Šnaper 1996) i njenih različitih političkih oblika emanacije. Divergentne faze ovog procesa odražavaju se kroz liberalni, levičarski, komunistički, i konzervativni republikanizam, svaki sa svojom – ma koliko divergentnom i nehomogenom – poželjnom vizijom društveno-političkog uređenja i vrednosnih prioriteta. Ova pluralnost republikanskih ideja i praksi ističe činjenicu da francuski republikanski sistem nikada nije bio monolitan, već ga karakteriše ne samo „bogatstvo različitosti“, već pre svega dinamična

³ U domaćim sredstvima javnog opštenja ovi izbori su neretko predstavljani kao parlamentarni. Međutim, imajući u vidu da je francuski parlament bikameralni, dvodomni, tj. da ga čine gornji i donji dom, koje u velikoj meri karakterišu različite funkcije, uključujući i način biranja poslanika, autori smatraju da je neopravdano u francuskom slučaju govoriti o parlamentarnim izborima, jer oni kao takvi ni faktički ni formalno ne postoje.

⁴ U radu pravimo uslovnu razliku između filozofskih i ideoloških načela francuske Republike. Filozofska načela su relativno stabilna, temeljna, univerzalna i apstraktna; ona definišu osnovne principe na kojima počiva jedan politički sistem, bez obzira na relativno česte političke promene. S druge strane, ideološka načela su promenljivija i odraz su dominantne političke ideologije u određenom istorijskom trenutku. Ona oblikuju konkretne politike i delanje vlasti, najčešće ne ugrožavajući osnovne principe na kojima je utemeljen politički sistem.

⁵ Iskaz Šarla de Gola (Charles de Gaulle) u govoru od 16. juna 1946. u Baju (Bayeux) u kome je izložio svoju ustavnu viziju Francuske protiveći se „partijskom režimu“, odnosno „vladavini partija“.

koegzistencija različitih – republikanskih, i ne samo republikanskih – političkih principa i dinamika.

Peta republika, nastala u kontekstu političke i društvene krize francuskog kolonijalizma, simbolizuje novu eru u francuskom političkom sistemu, koju obeležava jaka personifikacija vlasti, izmene u načinu izbora i ulozi predsednika, korišćenju referenduma kao političkog alata (pogotovo u prvoj fazi njenog postojanja). Ova Republika je kroz decenije evoluirala, suočavajući se sa unutrašnjim i međunarodnim izazovima, inkorporirajući neke elemente drugih političkih režima (odatle kvalifikacije poput „bonapartističke republike“, „monarhističkog prezidencijalizma“, „republikanske monarhije“ itd.), ali istovremeno ostajući verna temeljnim republikanskim principima. Izbori 2022. i, naročito, 2024. godine predstavljaju, u određenoj meri, prekretnicu u najnovijoj fazi evolucije francuskog političkog sistema i političke filozofije na kojoj je on utemeljen, suočenih s novim izazovima poput produbljene političke fragmentacije na tri politička „bloka“, rastućeg autoritarima uz sve slabiji legitimitet izvršnih vlasti, i sve izraženije nužnosti redefinisanja odnosa između izvršne i zakonodavne vlasti. Stavljajući naglasak na analizu republikanskih temelja aktuelnog francuskog političkog sistema, ovaj rad nastoji da osvetli elemente za razumevanje poslednje faze njegove evolucije, odnosno karakter republikanizma koji se razvija u kontekstu izmenjenih odnosa političkih i društvenih snaga u poslednjih nekoliko godina.

Razumevanje političke filozofije Pete republike zahteva analitički pristup koji nadilazi deskriptivne institucionalne analize i ulazi u polje strukturne sociologije političkih institucija, oslanjajući se na teorijske koncepte koji omogućavaju sagledavanje kako formalnih normi i pravila, tako i dinamike odnosa moći, koji konstituišu i reprodukuju ovaj specifični režim. Politički sistem Pete republike ne može se posmatrati izolovano od društvenih, ekonomskih i istorijskih struktura koje ga oblikuju; njegov razvoj, funkcionalnost i aktuelna kriza rezultat su ne samo institucionalnih odrednica, već i izmenjenih društveno-političkih dinamika savremenog kapitalizma. Teorijski okvir ovog rada oslanja se na sociologiju institucija, naročito u interpretaciji Pjera Burdijea, gde se institucije ne tretiraju kao neutralni skup pravila i normi, već kao prostori borbe za legitimitet i akumulaciju političkog kapitala.

U tom smislu, Peta republika nije samo pravno-politički model, već strukturalno polje u kojem različiti akteri nastoje da oblikuju pravila igre u svoju korist, kroz personalizaciju vlasti, ustavne prerogative i redistribuciju političke moći između institucija (Bourdieu 1982). Pored Burdijeove konceptualizacije institucija kao proizvođa i regulatora društvenih odnosa moći, rad se oslanja i na teorijske postavke institucionalne istorije i republikanske političke filozofije,

posebno kroz radove Kloda Lefora (Claude Lefort) i Pjera Rozanvalona (Pierre Rosanvallon), iz čijih radova proizilazi da su politički režimi Francuske rezultat kontinuirane napetosti između demokratskih principa i personalizacije vlasti (Lefort 1988; Rosanvallon 2001). Leforova teza o „praznom mestu moći“ pomaže u razumevanju kako Pete republika formalno proklamuje suverenitet naroda, ali u isto vreme funkcioniše kroz jak predsednički sistem koji često suspenduje demokratske procese.

Ovakav teorijski okvir omogućava nam da analiziramo konkretnu institucionalnu arhitekturu Pete republike ne samo kao pravni sklop, već kao dinamičan sistem u kojem se socijalni antagonizmi, politička delegitimizacija i fragmentacija reprezentacije manifestuju kroz specifične institucionalne mehanizme. U nastavku rada, teorijske pretpostavke biće osvetljene kroz konkretnu analizu odnosa zakonodavne i izvršne vlasti, funkcionisanja Ustavnog saveta, primene referenduma i kriznih procedura (poput člana 49.3), kao i kroz aktuelne empirijske pokazatelje političkog ponašanja birača.

Rad polazi od hipoteze da su temelji aktuelne krize Pete republike ukorenjeni u samoj logici njene institucionalne arhitekture, koja od početka kombinuje republikanske ideale narodne suverenosti sa bonapartističkom koncepcijom personalizovane izvršne vlasti. Iako je ovaj balans bio osmišljen kao garancija političke stabilnosti, dugoročno premeštanje težišta u korist izvršne vlasti – naročito u kontekstu raspada tradicionalnog bipolarnog sistema i rastuće apstinencije – dovelo je do narušavanja predstavničke ravnoteže i legitimiteta institucija. Ključno istraživačko pitanje koje se ovde postavlja jeste: u kojoj meri su institucionalni mehanizmi, zamišljeni kao stubovi stabilnosti, postali izvor disfunkcionalnosti režima, i koji se društveni i politički faktori nalaze u osnovi te transformacije?

Kako bi se odgovorilo na ovo pitanje, u radu koristimo istorijsko-sociološki metod, koji omogućava analizu institucionalnih transformacija kroz vremenske periode, identifikaciju diskontinuiteta i kontinuiteta u političkom razvoju Francuske i razumevanje interakcije između političkih institucija i društvenih dinamika. U okviru ovog metoda, jedan od fokusa biće stavljen na komparativni prikaz različitih faza evolucije republikanizma u Francuskoj, kako bi se razjasnili specifični momenti u kojima je došlo do restrukturisanja odnosa između izvršne, zakonodavne vlasti i biračkog tela (Chevallier 1952; Dulong 1997; Duhamel, Foucault, Fulla et al. 2019). Pored istorijsko-sociološke perspektive, u radu koristimo i analizu političkih diskursa, kako bi se razumelo kako su ključni akteri Pete republike legitimisali ovaj sistem, kroz ustavne reforme, institucionalne inovacije i političke strategije. Poseban naglasak stavljen je tako na govor Šarla de Gola iz Bajua (1946), u kojem su prvi put artikulisani principi koji će oblikovati Petu republiku, ali i na savremenije političke narative koji su pratili političku

praksu, kroz parcijalni prikaz logike ustavnih reformi i strategija odnosa sa parlamentom.

Metodološki pristup kombinovaće analizu političkih diskursa, istorijsku institucionalnu analizu i sociološku analizu političkih aktera, kako bi se obuhvatila višeslojnost procesa kroz koje je Peta republika prolazila. Glavni izvori istraživanja uključuju ustavne tekstove, zakonske reforme, govore predsednika i ključnih političkih aktera, analize političkih teoretičara i empirijske studije o funkcionisanju institucija. Ovaj rad, dakle, nastoji da pokaže kako Peta republika nije jednostavan pravni okvir, već dinamičan politički sistem, u kojem su institucije oblikovane i redefinisane kroz stalne borbe za moć i legitimitet. Razumevanje ove strukturalne dinamike ključno je za interpretaciju aktuelne krize francuskog političkog sistema, koja se ne može svesti samo na voluntarizam individualnih političkih aktera/partija ili izborne ishode, već proizlazi iz duboko ukorenjenih institucionalnih napetosti koje su bile prisutne od samog osnivanja Pete republike.

Geneza jednog režima

Francuska Četvrta republika, rođena iz ruševina Drugog svetskog rata 1946. godine, suočila se s ambicioznim zadatkom obnove razorene infrastrukture, reanimacije privrede i uspostavljanja novog institucionalnog poretka. Taj period, često označen kao „francuski paradoks“, obeležen je simultanim napretkom i političkom neizvesnošću: s jedne strane, Četvrta republika bila je pokretač impresivnog ekonomskog rasta, potpomognutog Maršalovim planom, nacionalizacijom ključnih industrijskih sektora i modernizacijom obrazovnog sistema, što je dovelo do šire demokratizacije francuskog društva. Trinaest godina od „slavnih trideset“, poznatih kao *Les Trente Glorieuses*, koje su trajale od 1945. do 1975. godine, odvijale su se upravo pod okriljem Četvrte republike.⁶ S druge strane, politička arhitektura režima u znatnoj meri je preuzela institucionalne obrasce Treće republike – pre svega dominaciju zakonodavne nad izvršnom vlašću, centralnu ulogu političkih partija i imperativ postizanja konsenzusa među

⁶ Ovaj period karakteriše razvoj zasnovan na klasnom kompromisu koji su izvojevale ekonomske i političke organizacije radničke klase, a u političkoj sferi realizovan je kao specifična vrsta sporazuma između socijalista, komunista i „degolista“. Ovaj kompromis implementiran je kroz takozvani „Moneov plan“, koji predstavlja temelj francuskog ekonomskog „dirižizma“ (Wall 1991). Radi se o relativno neautoritarnom modelu planiranja, tj. upravljanja društveno-ekonomskim procesima koji nisu dovodili u pitanje sam kapitalizam, ali je on bio pod čvrstom kontrolom državnih elita. Time se osiguravalo da se uzmu u obzir i interesi tradicionalno ‘potčinjenih’ slojeva.

parlamentarnim akterima – ali je istovremeno bila oblikovana i novim društveno-političkim kontekstom posleratne Francuske, koji je uključivao iskustvo Pokreta otpora, tenzije oko dekolonizacije i obnovu demokratskih institucija u hladnoratovskim uslovima (Cauchy 2004; Duhamel 2000).

Ova institucionalna konstrukcija – zasnovana na pretpostavci da je reprezentativna deliberacija dovoljna osnova političke legitimnosti – pokazala se izuzetno krhkom u kontekstu posleratne Francuske, duboko ideološki podeljene između tri temeljne frakcije Pokreta otpora: socijalista, komunista i konzervativaca (hrišćanskih demokrata i tzv. „degolista“). Formiranje stabilne skupštinske većine zavisilo je od sklapanja koalicija između aktera s u velikoj meri različitim društveno-ekonomskim vizijama, što je, u uslovima akutnih unutrašnjih i spoljnih izazova, činilo sistem neefikasnim i podložnim čestim krizama. Dok su porazi na kolonijalnoj periferiji – najpre u Indokini, a potom i političko priznanje samostalnosti Tunisa i Maroka pod vladom Pjer-Mendesa Fransa (Pierre Mendès France)⁷ – sugerisali neumitan kraj imperijalne paradigme, pokušaji da se Alžir zadrži u kolonijalnom okrilju proizvodili su trajnu institucionalnu nestabilnost. Parlamentarni režim nije uspevao da absorbuje društvene sukobe ni da odgovori na dinamiku dekolonizacije, čime se gubila veza između predstavničke forme i realnih centara društvenog konflikta.

U toj situaciji, dve političke snage aktivno delegitimišu Četvrtu republiku iz suprotnih pravaca: s jedne strane, Komunistička partija Francuske (PCF), koja – iako nominalno participira u političkom životu države – kroz podršku masovnim štrajkovima i mobilizacijama neskriveno destabilizuje sistem i teži njegovom prevazilaženju u pravcu socijalističke transformacije; s druge strane, degolistički konzervativci okupljeni u okviru RPF-a (Okupljanje francuskog naroda), koji nikada nisu priznali legitimitet parlamentarnog režima i koji ga neprekidno označavaju kao „partijsku konstrukciju“ otuđenu od narodne volje (Lagroye 1992; Dulong 1997; Raflik 2018). Jedine političke formacije koje nastoje da očuvaju sistem čine tzv. „treću snagu“ (*troisième force*) – savez socijalista iz SFIO-a i centrističkih stranaka, naročito hrišćanskih demokrata. Ipak, i ta koalicija deluje pre kao krhka brana pred nadolazećom krizom nego kao realna garancija

⁷ Mendes Frans je bio jedan od lidera levo-liberalne Radikalne partije (*Parti républicain, radical et radical-socialiste*, poznata kao *Parti radical*), osnovane 1901. godine, koja je najstarija politička stranka u Francuskoj (u modernom značenju tog pojma). Ona je zasnivala svoju politiku na vrednostima laicizma, republikanskog univerzalizma i socijalnih reformi. Tokom druge faze postojanja Treće republike, bila je ključna politička snaga, promovišući ideje poput sekularnog obrazovanja, radničkih prava i decentralizacije vlasti. Iako se politički identifikovala kao partija leve, bila je izrazito antimarksistički i antikomunistički orijentisana.

institucionalne stabilnosti. U tom kontekstu, kako će pokazati nadolazeći događaji, Četvrta republika gubi kapacitet da se reprodukuje kao legitimni politički poredak.⁸ Umesto da posreduje društvene sukobe, ona ih sve češće pojačava – što će, u kombinaciji sa eskalacijom krize u Alžiru, otvoriti prostor za povratak De Gola i ustavnu rekonfiguraciju republikanskog režima.

Dakle, upskog ekonomskom progresu, u periodu nakon Drugog svetskog rata, Francuska prolazi kroz višestruku krizu: oslabljeni međunarodni položaj i ugled, unutrašnja politička nestabilnost i kolonijalni rat u Alžiru radikalno potkopavaju autoritet Četvrte republike. Poraz i ponižavajuća kapitulacija iz 1940. godine ostavili su ipak duboke tragove u kolektivnoj imaginaciji, a ulazak u NATO, prihvatanje vođstva Sjedinjenih Država i istovremeno učestvovanje u evropskoj integraciji (što će kulminirati osnivanjem Evropske ekonomske zajednice 1957. godine), odražavaju pokušaj Francuske da redefiniše svoj status u novom međunarodnom poretku. U takvom kontekstu, usled akutne institucionalne slabosti i eskalacije krize u Alžiru, Četvrta republika pribegava autoritarnim preraspodelama nadležnosti, uključujući čak i davanje zakonodavnih ovlašćenja vojsci – što u javnosti stvara atmosferu očekivanja skorašnjeg puča (Avril 1994; Pervillé 2007).

U toj atmosferi, 13. maja 1958. godine, uz podršku vojske i desničarskih političkih snaga, general Šarl de Gol – simbol konzervativnog pokreta otpora u Drugom svetskom ratu – pozvan je da se vrati na vlast. On taj poziv prihvata pod uslovom da mu se omogući izrada novog ustava, i već 1. juna dolazi na čelo vlade, svestan da će biti njen poslednji „predsednik saveta“. Njegova politička filozofija – oblikovana vojničkom vizijom hijerarhije, ali i idejom nacionalnog jedinstva – polazi od uverenja da politička efikasnost zahteva personalizovanu vlast, ali takvu koja ne proizlazi iz monarhističkog nasleđa, već iz neposredne plebiscitarne potvrde naroda. U tom pogledu, njegova vizija predsedničke funkcije približava se bonapartističkoj tradiciji – arbitra iznad stranaka – ali ne i apsolutističkoj logici naslednog prava (Duhamel et al. 2019; Rudelle 1998). Mnogi tada veruju da se otvaraju vrata novoj diktaturi, međutim, umesto originalne bonapartističke formule, De Gol artikuliše institucionalni hibrid⁹ koji kombinuje republikansku formu sa autoritarnom funkcionalnošću.

⁸ U vreme postojanja Četvrte republike bilo je samo 3 meseca tokom kojih Francuska nije bila u nekom obliku ratnog stanja. U proseku, između 1947. i 1959. godine, „predsednici saveta“ – *président du conseil* – (kako se ustvari zvala funkcija premijera) se menjaju na svakih pola godine, odnosno na čelu države je u tom periodu promenjeno čak 22 vlada.

⁹ Pod „hibridnim sistemom“ podrazumevamo institucionalnu konstelaciju u kojoj se formalni elementi parlamentarne odgovornosti kombinuju s faktičkom dominacijom predsedničke vlasti, čime se prevazilazi klasična tipologija polupredsedničkog režima (Duverger 1980).

Temelj ove transformacije može se sagledati već u De Golovom govoru u Baju iz 1946. godine, koji se s pravom smatra programskim tekstom institucionalne arhitekture Pete republike (Decaumont 1991). U tom govoru De Gol odbacuje parlamentarnu suverenost kao uzrok nacionalne slabosti i zalaže se za stabilnu, personalizovanu izvršnu vlast, utemeljenu na direktnoj vezi sa narodom. Predsednik, u njegovoj viziji, mora imati stabilan mandat i ovlašćenja nezavisna od dnevno-političkih kalkulacija parlamentarne većine, jer jedino tako može biti istinski garant institucionalnog kontinuiteta i nacionalnog jedinstva. U tom duhu često mu se pripisuje izjava da su „predsednički izbori susret jednog čoveka i njegovog naroda”,¹⁰ koja sažima De Golovo poimanje legitimnosti – ne kao produkta reprezentativne deliberacije, već kao izraza neposredne volje naroda. Ova koncepcija, koju Rozanvalon opisuje kao fenomen koji bismo uslovno mogli nazvati „plebiscitarnim legitimitetom bez kontrole” (Rosanvallon 2008), postaje normativna osnova ustavnih reformi iz 1958. godine i objašnjava kako je unutar formalno republikanskog poretka konstituisana jedna od politički najkoncentrisanijih funkcija izvršne vlasti u liberalno-demokratskom svetu.

Uprkos bojkotu referenduma od strane socijalista i komunista i brojnim zabeleženim nepravilnostima u procesu njegovog sprovođenja (Denquin 1988), Ustav Pete republike izglasan je 28. septembra 1958. godine uz podršku gotovo četiri petine glasača. Time je ozvaničen politički režim koji se sve više udaljava od ideala parlamentarizma i reprezentativne deliberacije. Rano označen kao „racionalizovani parlamentarni režim” (Balme 1998), sistem je ubrzo kritikovan kao „predsednička monarhija” (Duverger 1989) – dijagnoza koja dobija dodatnu težinu kada se ima u vidu koliko su ustavni prerogativi Pete republike omogućili personalizaciju vlasti. Pre nego što će i sam postati predsednik, Fransoa Miteran (François Mitterrand) je lucidno primetio: „Da nije izabran, predsednik Pete republike bio bi [...] uporediv sa kraljevima ustavnih monarhija” (cit. pr. Dulong 2019, 336). U tom smislu, Peta republika predstavlja institucionalni hibrid u kojem se prepliću elementi bonapartizma, jakobinske tradicije Prve republike i nasleđa Druge republike – adaptirani novim uslovima dvadesetovekovne Francuske. Njen institucionalni profil, u stalnoj napetosti između forme i funkcije, pruža povlašćeno mesto za analizu onoga što Lefor naziva „strukturnom dvoznačnošću” ili „ugrađenoj dvosmislenosti” liberalno-demokratskih režima (Lefort 1986) u vidu neprestane borbe između narodne suverenosti i personalizovane egzekutive kao simbola stabilnosti.

¹⁰ Izjava „la présidentielle est la rencontre d’un homme et d’un peuple” često se pripisuje de Golu (Le Monde, 7. mart 2017), iako se ne nalazi u ovoj formi u zvaničnom transkriptu govora; postala je deo političke retorike inspirisane njegovim vizijama neposredne veze između predsednika i naroda.

Institucionalna konvergencija moći

Politička arhitektura Pete republike utemeljena je na Ustavu iz 1958. godine, koji uspostavlja režim zasnovan na personalizovanoj izvršnoj vlasti i centralnoj ulozi predsednika republike kao ključnog nosioca političke legitimnosti. Takva konstitucija vlasti odražava ono što Pjer Rozanvalon naziva „personalizovanom legitimacijom bez posredovanja“ – oblik plebiscitarne demokratije u kojoj se suverenitet ne izražava kroz institucionalnu deliberaciju i posredničke mehanizme predstavničke vlasti, već kroz direktan odnos između naroda i vođe. U tom institucionalnom okviru, izvršna vlast ne samo da dominira političkim procesom, već postaje izvor normativne proizvodnje, što dodatno potkopava nominalnu horizontalnu podelu vlasti. Ova logika koncentracije moći oblikuje i način funkcionisanja ključnih ustavnih mehanizama, naročito Ustavnog saveta, koji predstavlja formalni garant ustavnog poretka, ali i instrument njegove političke stabilizacije (Broussolle 2019, 99–105; Favoreu & Philip 2009, 72–97).

Institucionalna arhitektura Ustavnog saveta – devet članova koje imenuju predsednik republike, predsednik Senata i predsednik Narodne skupštine, uz doživotno članstvo bivših predsednika – stvara ambivalentnu poziciju ovog tela: s jedne strane, on simbolizuje kontinuitet i stabilnost poretka, dok s druge, zavisnost od političke elite ukazuje na mogućnost njegove funkcionalne instrumentalizacije. U svetlu teorije o institucijama kao mestima akumulacije i konverzije političkog kapitala (Bourdieu 1982), Ustavni savet se može posmatrati kao simbolički prostor u kojem se konsoliduje autoritet režima. Članovi Saveta, često bivši političari ili bliske ličnosti predsedničkim kabinetima, ne predstavljaju društveni pluralizam već pre svega ime reprodukcije političkih elita. U tom smislu, Ustavni savet ne deluje kao neutralni čuvar liberalno-demokratskog okvira, već se pretvara u mesto simboličke dominacije, gde se kroz formalnu kontrolu zakona i izbornih procedura učvršćuje legitimiše etablirani režim. Time se ogoljava unutrašnji paradoks Pete republike: dok se ustavne institucije pozivaju na principe pravne racionalnosti i demokratske jednakosti, one istovremeno omogućavaju centralizaciju vlasti i održavanje političke neravnoteže.

Dakle, iako se Ustavni savet formalno nameće kao garant ustavnosti, način njegovog konstituisanja i funkcionisanja u praksi otvara važna pitanja u vezi sa njegovom neutralnošću, reprezentativnošću i funkcionalnom autonomijom, što se može tumačiti kao još jedan od primera strukturne dvoznačnosti liberalno-demokratskih režima u kojima se moć deklarativno povlači iz političkog centra u ime narodne suverenosti, ali se istovremeno personalizuje i institucionalno učvršćuje kroz figure koje su same bile nosioci izvršne vlasti. U tom svetlu, institucije kao što je Ustavni savet postaju mesta političke kondenzacije, gde se

demokratska forma (pravna nezavisnost) i politička funkcija (garant kontinuiteta režima) neprestano prepliću. Dakle, iako Savet sprovodi funkcije ustavne kontrole – uključujući kontrolu QPC (postupak prioritnog pitanja ustavnosti, ili na francuskom: *question prioritaire de constitutionnalité*) i nadzor nad izbornim procesima – njegova stvarna funkcionalna autonomija ostaje predmet spora. Funkciju „ustavnog arbitra“ (Tipsmark Bouchet 2013) sve češće osporava percepcija da on pre učvršćuje postojeći poredak nego što garantuje ravnotežu između grana vlasti i reflektuje suštinske zahteve demokratskog pluralizma.

Uloga Ustavnog saveta u ustavnom poretku Pete republike ilustrativno pokazuje kako institucije, iako formalno zamišljene kao neutralni čuvari pravnog poretka, u praksi često funkcionišu kao prostori političke arbitraže pod maskom pravne objektivnosti. Posebno u kriznim momentima, Ustavni savet se pojavljuje ne kao nezavisni tumač ustava, već kao regulator ravnoteže između izvršne vlasti i njenog sve jačeg osporavanja, čime se zamućuje granica između pravnog i političkog delovanja. Na primer, odluka iz 2000. godine, kojom se predsednički mandat smanjuje sa sedam na pet godina (*quinquennat*), i time sinhronizuje sa ciklusom izbora za Narodnu skupštinu, odražava strateško prilagođavanje institucionalnog kalendara u cilju proizvodnje stabilne većine za predsednika. Iako formalno opravdavana kao čin modernizacije, ova reforma je faktički ojačala vertikalnu logiku vlasti, potiskujući ulogu parlamenta kao deliberativnog korektiva i jačajući dominaciju predsedničke većine (Favier 2001). Još eksplicitnije ispoljavanje ove tendencije zapaža se npr. u odluci Saveta iz 2023. godine, kada je odbijen zahtev za organizovanje referenduma o penzionoj reformi, iako je inicijativa za RIP (*référéndum d'initiative partagée*) ispunila sve institucionalne preduslove – uključujući podršku više od 185 narodnih poslanika i senatorki, i široku društvenu mobilizaciju. Obrazloženje Saveta da predlog „zakona o penzionoj reformi“ nije dovoljno promenio „politiku socijalne sigurnosti“ kako bi zahtev za referendumom bio ustavno prihvatljiv, u stručnoj javnosti tumačen je kao arbitran, odnosno kao još jedan akt suzbijanja „plebiscitarnih“ praksi zamišljenih od strane De Gola.

Istovremeno, Savet nije doveo u pitanje upotrebu člana 49.3 od strane vlade, koji je omogućio usvajanje zakona bez glasanja u Narodnoj skupštini – mehanizam koji suspenduje parlamentarnu raspravu i omogućava izvršnoj vlasti da nametne zakon bez glasanja u Narodnoj skupštini. Takva proceduralna odluka ima duboko političke posledice: legitimizuje reformu koju je odbacivalo gotovo 80% građana (Ifop 2023), istovremeno erodirajući poverenje u institucionalnu arhitekturu i produbljujući jaz između predstavničke moći i zahteva društvene većine. Na tragu Lefora, možemo zaključiti da je liberalna demokratija uvek organizovana oko napetosti između neodređenosti mesta moći i potrebe za stabilnošću, tako da se

ovakvo suspendovanje deliberativnog procesa kroz član 49.3 može se čitati kao potvrda teze o „praznom mestu moći“ koje ostaje formalno otvoreno, ali se faktički kolonizuje voljom izvršne grane vlasti. Time se gubi pluralnost kao osnova demokratskog režima, a logika stabilnosti političkog poretka dominira nad deliberativnim dinamikama predstavništva (Lefort 1988; Rosanvallon 2008).

U tom svetlu, Ustavni savet se sve više instrument reprodukcije političke dominacije pod okriljem „racionalizovanog parlamentarizma“. Njegova institucionalna konfiguracija i obrasci odlučivanja reprodukuju model političke dominacije koji teži stabilnosti ne kroz deliberaciju, već kroz kontrolisanu institucionalnu integraciju. U tom smislu, ova institucija može se smatrati paradigmatiskim mestom gde se susreću formalna demokratija i faktička centralizacija moći. Rozanvalon (2006) ukazuje da je savremeni legitimitet vlasti sve manje zasnovan na reprezentaciji i sve više na efikasnosti i sposobnosti da se upravlja krizama. Ustavni savet, posmatran u ovom svetlu, deluje ne kao korektiv vlasti, već kao deo režima reprodukcije moći kroz tehnokratsku i proceduralnu racionalizaciju. Kao što sugerise teza o „praznom mestu moći“, institucije koje formalno artikulišu suverenitet naroda mogu u praksi funkcionisati kao mesta njegovog delegitimisanja – naročito kada se uloga političkog suvereniteta premešta iz deliberativnog prostora parlamenta u zatvoreni krug ustavno ovlašćenih elita.

Ova situacija otvara fundamentalno pitanje: da li je Ustavni savet uopšte u stanju da deluje kao istinski korektiv ustavne ravnoteže, ili je institucionalno postavljen tako da se u ključnim trenucima političkih napetosti ili istorijskih lomova, transformiše u aparat učvršćivanja predsedničke vlasti? Sve češće kritike koje mu osporavaju nezavisnost i pravnu doslednost nisu jednostavne političke optužbe – one izražavaju dublju krizu poverenja u poredak koji se još uvek poziva na demokratsku legitimaciju, ali proizvodi odluke koje deluju kao formalno legalne, a suštinski autoritarne. Time se potvrđuje naša inicijalna teza da se institucionalna kriza Pete republike ne može razumeti izvan njene strukturne tendencije ka koncentraciji moći, ni izvan društvene dinamike otpora koji teži da raskrinka fiktivnu neutralnost institucionalnih mehanizama vlasti.

Izvršna vlast i redistribucija institucionalne dominacije

Struktura izvršne vlasti u Petoj republici oblikovana je s ciljem da obezbedi institucionalnu stabilnost i kontinuitet političkog poretka nakon perioda dubokih kriza i partijskih podela karakterističnih za Četvrtu republiku. No ta stabilnost ne proističe iz uravnoteženog odnosa između grana vlasti, već iz koncentracije

političke moći u rukama predsednika Republike, čime se inaugurisao režim u kojem jedan akter ne samo da poseduje formalne izvršne prerogative, već i monopol nad simboličkim resursima legitimisanja vlasti. Na taj način, funkcija predsednika postaje mesto koncentracije i konverzije različitih oblika političkog kapitala: izborne legitimnosti, institucionalnog autoriteta i diskurzivne moći. Ustav iz 1958. godine nominalno uvodi princip „racionalizovanog parlamentarizma“, ali je u praksi uspostavljen sistem u kojem predsednik ima mogućnost da preraste u metapolitičkog arbitra, čija pozicija nije ograničena institucionalnim nadzorom, već je utemeljena na kapacitetu da reprezentuje „opšti interes“ izvan posredničkih mehanizama predstavničke demokratije. Takva pozicija reprodukuje bonapartističku tradiciju političkog poretka u Francuskoj, ali istovremeno i strukturalnu tenziju između demokratske forme i hijerarhijskog upravljanja, pri čemu institucije funkcionišu kao polja simboličke reprodukcije političke dominacije, a ne kao neutralni regulatori odnosa između društvenih interesa.

Ustavna prerogativa predsednika da imenuje premijera i članove vlade, da predsedava Savetu ministara, komanduje vojskom, potpisuje zakone, kao i da raspusti Narodnu skupštinu, ukazuje na njegovu poziciju kao političkog suverena unutar institucionalnog okvira. Predsednik je, dakle, više od izvršnog agensa: on je personifikacija režima. Njegova funkcija je osmišljena kao institucionalna fuzija reprezentacije, odlučivanja i arbitriranja – što je Šarl de Gol već eksplicitno najavio u svojoj čuvenoj konferenciji za štampu iz januara 1964. godine, kada je izjavio: „Celokupna, nedeljiva vlast države poverena je predsedniku od strane naroda koji ga je izabrao; [...] ne postoji nijedna druga instanca vlasti [...] koja ne bi od njega bila izvedena i održavana njegovim autoritetom; [...] njemu pripada da sam odredi granice najvišeg domena vlasti koji mu je po položaju dodeljen“ (De Gaulle 1964). Ova tvrdnja ne samo da potvrđuje De Golovu viziju predsedničke funkcije kao temelja političkog jedinstva, već i razotkriva načelnu nevoljnost prema institucionalnoj podeli moći, favorizujući vertikalnu organizaciju vlasti. Takva konfiguracija transformisala je predsedničku funkciju u nosioca gotovo metapolitičkog autoriteta, koji svojim legitimitetom nadilazi posredničke mehanizme reprezentacije.

Referendum kao instrument predsedničkog legitimisanja osvetljava ambivalentnu prirodu političke arhitekture Pete republike: s jedne strane, reč je o formalno participativnoj proceduri koja potencijalno omogućava direktno izražavanje narodne volje i premošćuje krizu predstavničkih mehanizama; s druge, referendum je često funkcionisao kao plebiscitarni alat za konsolidaciju predsedničke inicijative, čime se osnažuje personalizovana logika režima i istovremeno zaobilazi deliberativna uloga parlamenta. Uvođenje direktnog izbora predsednika putem referenduma 1962. godine predstavljalo je institucionalnu

inovaciju i preraspodelu legitimiteta u korist predsedničke funkcije: time je šef države prvi put dobio neposredan mandat od birača, čime je dodatno učvršćen njegov politički kapital u simboličkom i praktičnom smislu. Ipak, De Golova ostavka 1969. nakon neuspelog referenduma o regionalizaciji i reformi Senata svedoči o drugom mogućem licu ovog mehanizma: predsednik je, dosledan svojoj viziji političkog vođstva, interpretirao negativan ishod kao gubitak poverenja i povukao se sa funkcije. U tom kontekstu, referendum je delovao kao realan korektiv autoriteta – prostor u kojem se predsednička moć suočava s narodom.

Međutim, dijalektička snaga referenduma kao momenta suspenzije predsedničke hegemonije biva neutralisana praksom kasnijih godina. Odbacivanje evropskog ustava na referendumu 2005. – uprkos snažnoj podršci političkih elita levog i desnog centra – nije izazvalo nikakve institucionalne posledice: ni predsednik nije podneo ostavku, ni sadržaj referenduma nije bio poštovan. Naprotiv, Lisabonski sporazum iz 2007. inkorporirao je gotovo identične odredbe prethodno odbijenog teksta, ali bez nove konsultacije građana. Time je referendum izgubio i ono malo preostale normativne vrednosti: umesto da bude izraz političke suverenosti naroda, postao je politički dekor, čiji se rezultati priznaju samo ako se poklapaju sa interesima vlasti. U tom smislu, kako pokazuju analize Denkena (1988) i Duhamela (2019), referendum u Petoj republici oscilira između mogućnosti realne demokratske interpelacije i instrumentalizacije u funkciji održavanja hegemonije, pri čemu se razlika između iskaza narodne volje i njegove političke realizacije sistemski briše.

Uloga „prvog ministra“ ili premijera u ovoj političkoj konstelaciji ostaje jasno podređena predsedničkoj figuri, kako na planu ustavnih ovlašćenja, tako i u svakodnevnoj institucionalnoj praksi. Iako ustav iz 1958. godine definiše premijera kao šefa vlade koji „utiče i koordinira rad izvršne vlasti“, realna hijerarhija u kojoj je predsednik imenovatelj – pri čemu ne mora tražiti podršku Narodne skupštine – politički nadređeni i simbolički suveren umanjuje autonomiju tog položaja.¹¹ Premijer postaje pre svega tehnički operator

¹¹ Npr, ni jedan od premijera Francuske od izbora 2022. nema većinsku podršku u Narodnoj skupštini, niti vlada, prilikom formiranja, traži glasanje o poverenju. Vlada naprosto funkcioniše sklapajući *ad hoc* koalicije oko pojedinačnih zakona, najčešće sa Republikancima (Républicains – LR), a ređe sa Nacionalnim zborom (Rassemblement National – RN), ili socijalistima. Ukoliko za neki nepopularan akt ne dobije podršku neke opozicione partije, pokreće član 49.3, kojim se zakon stavlja na snagu bez podrške poslanika. U tom slučaju, opozicija ima na raspolaganju tzv. cenzurisanje vlade (*motion de censure*), koje podrazumeva da ukoliko se prikupi dovoljna većina koja će glasati za pad vlade, ona pada, i predsednik je u obavezi da nominuje novog premijera i vladu. Međutim, u ideološki vrlo podeljenom društvu, kakvo je francusko, cenzurisanje vlade je instrument koji veoma teško prolazi, jer je gotovo nemoguće da „radikalna levica“ i levica uopšte

predsedničke političke volje – lice koje artikuliše, implementira i brani predsedničke politike unutar parlamentarne arene. Ovakva raspodela funkcija odgovara modelu „vertikalizovane izvršne vlasti“, u kojoj je politička odgovornost premijera prema Narodnoj skupštini gotovo nominalna, dok je stvarna politička lojalnost rezervisana za predsednika. Funkcionalna razlika između predsednika i premijera tako postaje izraz nejednakosti u raspodeli političkog kapitala, a ne komplementarnosti u institucionalnom dizajnu.

Ipak, postoji institucionalna situacija koja privremeno narušava ovu vertikalnu logiku i iznuđuje preraspodelu izvršnih prerogativa – kohabitacija. Reč je o fazi u kojoj predsednik i parlamentarna većina potiču iz suprotstavljenih političkih tabora, usled čega predsednik biva primoran da imenuje premijera iz opozicione većine. Tokom istorije Pete republike, zabeležene su tri kohabitacije,¹ i sve one pokazuju da, uprkos ustavnim normama, politička praksa ostaje pod uticajem predsedničke dominacije. U kohabitaciji dolazi do privremenog pluralizma unutar izvršne vlasti, ali i do institucionalne podele zaduženja: predsednik zadržava kontrolu nad spoljnom politikom, bezbednosnim sektorom i imenovanjima, dok premijer upravlja unutrašnjim poslovima i predlaganjem zakona. Ova podela funkcija ne predstavlja istinski „dvoglavi model izvršne vlasti“, već privremeni modus koegzistencije političkih antagonizama unutar rigidnog institucionalnog okvira koji ne predviđa fleksibilnu redistribuciju ovlašćenja.

Sinhronizacijom predsedničkih i parlamentarnih izbora 2002. godine, kao i skraćenjem predsedničkog mandata sa sedam na pet godina, ova institucionalna napetost gotovo je neutralisana. Reforme su predstavljene kao odgovor na „umor“ javnosti od čestih izbornih ciklusa i neusklađenosti političkih agendi između dve grane vlasti. Međutim, suštinska posledica bila je eliminacija kohabitacije kao realnog scenarija i učvršćenje logike „monolitne većine“ pod predsedničkom dominacijom. Taj potez je značajno smanjio prostor za

(ili ono što se u javnom diskursu percipira levicom), i „ekstremna desnica“ (ili ono što se prepoznaje kao takvo) glasaju za isti predlog, imajući u vidu da bi ih takav čin potpuno diskreditovao kod njihove izborne baze. Zbog duboke metamorfoze francuskog političkog polja od 2017, to se ipak desilo 2024. godine, cenzurisanjem Vlade Mišela Barnije (Michel Barnier), prvi put nakon 1962. godine.

¹² Kohabitacija označava institucionalnu situaciju kada predsednik republike i premijer dolaze iz različitih političkih tabora, usled parlamentarne većine koja ne pripada predsednikovoj stranci. U istoriji režima Pete republike zabeležene su tri kohabitacije: 1986–1988 (Miteran–Širak), 1993–1995 (Miteran–Baladur) i 1997–2002 (Širak–Žospen). Kako bi se izbegla učestalost ovakvih sukoba unutar izvršne vlasti i osigurala veća stabilnost predsedničke većine, 2000. godine je predsednički mandat skraćen sa sedam (*septennat*) na pet godina (*quinquennat*), čime je usklađen sa izborima za Narodnu skupštinu.

institucionalnu deliberaciju i konsenzualno upravljanje, čime je dodatno akumuliran politički kapital predsednika – kako u simboličkoj sferi reprezentacije narodne volje, tako i u praktičnom upravljanju zakonodavnom mašinerijom (Favier 2001). Na taj način, predsednik Republike ne postaje samo centralna figura izvršne vlasti, već i ključni akter definisanja zakonodavnih prioriteta, što dovodi u pitanje nominalnu podelu vlasti i reprodukuje odnose političke dominacije pod velom ustavnog kontinuiteta.

Takva koncentracija moći dodatno se legitimizuje kroz izuzetna ustavna sredstva koja predsedniku i njegovoj vladi stoje na raspolaganju. Najistaknutiji među njima je član 16 Ustava, koji predsedniku omogućava da u vanrednim okolnostima donosi uredbe sa zakonskom snagom bez saglasnosti parlamenta. Iako je ovaj član aktiviran samo jednom – tokom alžirske krize 1961. – njegova prisutnost u ustavnom tekstu funkcioniše kao simbolički resurs vanredno velike moći, kao stalni podsetnik na mogućnost suspenzije podeljenog suvereniteta u korist personalizovanog vođstva. Nešto učestaliji i kontroverzniji instrument je spomenuti član 49.3, koji omogućava usvajanje zakona bez glasanja, osim u slučaju izglasavanja nepoverenja. Ova procedura, formalno u rukama premijera, u praksi je refleksija predsedničke strategije kada parlamentarna većina nije potpuno homogena. Upotreba ovog mehanizma u procesu usvajanja penzione reforme 2023. godine – uprkos masovnim protestima i niskom nivou društvene podrške – ilustruje kako se formalna ustavna pravila koriste za neutralizaciju opozicionih i deliberativnih glasova u zakonodavnom procesu.

U tom svetlu, analitička osnova teorije političkog polja može doprineti dubljem razumevanju funkcionisanja ove izvršne konfiguracije. Premijer, iako nominalno drugi najviši nosilac izvršne vlasti, raspolaže ograničenim količinama političkog kapitala: njegova legitimitet nije izvoran (jer ne dolazi iz neposrednog izbora), već izveden, ustupljen od strane predsednika koji u političkom polju zauzima poziciju dominantnog aktera. Ova asimetrija je dodatno pojačana razlikom u javnoj percepciji i medijskoj vidljivosti – predsednik simbolizuje političku volju, dok premijer postaje figura tehničkog posredovanja. U toj podeli rada, vlada gubi političku autonomiju i funkcioniše kao transmisijski mehanizam predsedničke agende.

Ova logika ne proizilazi isključivo iz ustavnog dizajna, već iz šire političke konfiguracije u kojoj se efikasnost i stabilnost režima sve više vezuju za jedinstveni izvor autoriteta, dok deliberativni kapaciteti drugih grana vlasti bivaju potisnuti. U tom kontekstu, politička moć predsednika ne funkcioniše kao neutralna egzekutivna instanca, već kao centar simboličke proizvodnje legitimiteta, čime se potiskuje potencijal za horizontalnu kontrolu i pluralističko odlučivanje. Posledica toga je politički poredak u kojem opozicioni glasovi, parlamentarna

i Senata, u teoriji funkcionise kao glavni zakonodavni organ, ali njegove realne nadležnosti često ostaju u senci jakih predsedničkih nadležnosti i legitimiteta. Dok je u drugim liberalno-demokratskim režimima zakonodavna vlast, tj. parlamentarna većina, ta koja oblikuje političke odluke kroz debatu i donošenje zakona, u Francuskoj je ona svedena na ograničenu kontrolnu ulogu, čime se otvaraju ozbiljna pitanja o „demokratskom deficitu“ (Duval 2005, 13) i – prema protivnicima političkih institucija Pete republike – potrebi za institucionalnim reformama.

Jedan od ključnih problema proizlazi iz odnosa između dva doma parlamenta, Narodne skupštine i Senata. Narodna skupština, kao donji dom, bira se direktnim glasanjem i broji 577 poslanika, dok Senat čini 348 članova koji se biraju indirektno putem glasova približno 150.000 lokalnih i regionalnih predstavnika, ili „velikih birača“ (*grands électeurs*). Ovaj sistem, iako teoretski omogućava zastupanje različitih političkih i teritorijalnih interesa, u praksi stvara neravnotežu u zakonodavnom procesu (Bouvet 2012; Quermonne 1992). Narodna skupština, koja uživa veći demokratski legitimitet jer je bira narod, formalno ima odlučujuću reč u zakonodavnom postupku. U slučaju neslaganja između dva doma, njen glas je presudan, čime se Senat stavlja u podređeni položaj. Ipak, problem nastaje u tome što ni Narodna skupština ne uspeva da se oslobodi uticaja izvršne vlasti, jer dominacija predsedničke većine u parlamentu često znači da zakonodavni proces funkcionise više kao produžena ruka izvršne vlasti nego kao autonomni politički mehanizam.

Politička filozofija na kojoj je utemeljen institucionalni status zakonodavne vlasti u Petoj republici oslanja se na specifičnu genealogiju ideja o izvršnoj vlasti, u kojoj se prepliću republikanska forma i bonapartistička funkcionalnost. Šarl de Gol, u svojoj viziji predsedničke funkcije kao izraza nacionalnog jedinstva i garanta institucionalne stabilnosti, reafirmisao je ideju o izvršnoj vlasti koja ne proističe iz parlamentarne većine, već iz neposrednog odnosa s narodom. U tom smislu, može se uočiti određena kontinuitetna veza sa političkom praksom Luja Napoleona Bonaparte tokom Druge republike (1848–1851), koja je takođe počivala na plebiscitarnom legitimitetu i postepenoj marginalizaciji zakonodavne vlasti – pre nego što će 1851. godine doći do njenog potpunog ukidanja državnim udarom i uspostavljanja Drugog carstva.¹⁴ Iako De Gol nikada nije prekoračio ustavni okvir u tom pravcu, institucionalna arhitektura koju je osmislio u velikoj meri potiskuje ideju parlamentarnog suvereniteta u korist personalizovane egzekutive.

¹⁴ Istorijska paralela s praksama bonapartističke ere ne treba da se tumači kao identifikacija režima, već kao upozorenje na trajnu napetost između parlamentarnog pluralizma i plebiscitarne logike moći koja karakteriše francuski institucionalni kontinuitet.

Nasuprot liberalno-republikanskom idealu u kojem je parlament primarno mesto političkog odlučivanja i deliberacije, u Petoj republici zakonodavna vlast zauzima sekundarnu poziciju u odnosu na predsednika i vladu. Ovo potčinjavanje ne proizlazi samo iz političke prakse već i iz ustavnog dizajna, koji predsedniku omogućava da imenuje premijera bez prethodnog obezbeđivanja većine u Narodnoj skupštini. Ključni mehanizmi koji omogućavaju zaobilazanje parlamenta uključuju nekoliko puta već spomenuti član 49.3 Ustava, koji omogućava vladi da usvoji zakon bez glasanja. Iako je ovaj instrument prvobitno zamišljen kao izuzetak u kontekstu institucionalne blokade, u savremenoj praksi postao je sredstvo premošćavanja političke neizvesnosti i opozicionih zahteva. Ovaj član Ustava je iskorišćen 23 puta, za donošenje dakle 23 zakona samo 2022. i 2023, u vreme Vlade Elizabet Born (Élisabeth Borne) – bivše socijalistkinje koja se priključila predsedničkom taboru i na njegov predlog, uprkos nepostojanju većinske podrške u Narodnoj skupštini, postala premijerka Francuske – što je ilustrativan primer transformacije jedne izvršne prerogative u instrument unilateralnog odlučivanja (Rouban 2023).

Dodatni problem proizlazi iz izbornog sistema koji reguliše sastav Narodne skupštine. Francuski većinski dvokružni sistem favorizuje dominantne partije i omogućava predsedniku da lakše obezbedi parlamentarnu većinu, čak i kada nema apsolutnu podršku građana. Dok proporcionalni izborni sistemi omogućavaju veću zastupljenost različitih političkih opcija, većinski sistem u Francuskoj doprinosi stvaranju disproportionalne skupštinske većine, što faktički znači da predsednik dobija snažnu zakonodavnu podršku bez stvarnog odraza biračke volje. Francuski većinski dvokružni izborni sistem često dovodi do situacija u kojima raspodela poslaničkih mandata ne odražava proporcionalno glasove birača, favorizujući time dominantne političke stranke i omogućavajući predsedniku da obezbedi snažnu zakonodavnu podršku bez stvarnog odraza biračke volje. Na primer, na parlamentarnim izborima 2017. godine, stranka – ili pre *ad hoc* nestrukturisan politički pokret – *La République En Marche!* (Republika u pokretu) predsednika Emanuela Makrona osvojila je oko 28% glasova u prvom krugu, što je rezultiralo osvajanjem 53% poslaničkih mesta u Narodnoj skupštini. Na parlamentarnim izborima 2012. godine, Nacionalni front osvojio je 13,6% glasova u prvom krugu, ali je dobio samo dva poslanička mesta od ukupno 577 u Narodnoj skupštini. Ovaj nesrazmer između procenta osvojenih glasova i broja poslaničkih mesta ilustruje kako većinski izborni sistem u Francuskoj dovodi do disproportionalne zastupljenosti u parlamentu.

Dodatni element koji doprinosi ovom demokratskom deficitu jeste i selektivna, asimetrična apstinencija opozicionih glasača. Naime, francuski politički sistem karakteriše pojava koju ovde uslovno nazivamo „post-predsednička demobilizacija

opozicionih glasača“ – fenomen u kojem birači čiji su kandidati poraženi u prvom ili drugom krugu predsedničkih izbora masovno apstiniraju na parlamentarnim izborima, smatrajući da su ishodi unapred odlučeni. Ovakav obrazac dodatno narušava reprezentativnost zakonodavne vlasti, jer veštački uvećava efekat predsedničke većine i poništava potencijal korektivne uloge Narodne skupštine. Istovremeno, proizvodi se iluzija stabilnosti, zasnovana ne na konsenzusu, već na demobilizaciji poraženih. Na tragu teorije političkog polja, ovaj oblik političke pasivizacije može se interpretirati kao rezultat neravnomerne raspodele političkog kapitala i simboličke dominacije, pri čemu dominantni akteri ne samo da monopolizuju institucionalne resurse, već i uspevaju da naturalizuju sopstvenu poziciju kao jedinu legitimnu (Bourdieu 1982). Taj raskorak između pravno-političke legitimnosti i socijalne reprezentativnosti dodatno destabilizuje institucionalni balans unutar Pete republike, jer oslabljuje vezu između izbornog mandata i stvarne društvene strukture koju bi taj mandat trebalo da reprezentuje.

Zakonodavna vlast dakle funkcioniše u ambivalentnoj poziciji: ustavno priznata kao jedan od stubova državne vlasti, ali faktički ograničena u svojoj kapacitetu da deluje kao ravnopravan akter političke kontrole. Ključna manifestacija ove disfunkcionalnosti ogleda se u gotovo simboličkom statusu mehanizama odgovornosti izvršne vlasti, pre svega u pogledu predsedničke figure. Naime, za razliku od većine parlamentarnih i polupredsedničkih sistema, u Francuskoj ne postoji politički upotrebljiv instrument smenjivanja predsednika tokom mandata. Član 68 Ustava predviđa proceduru koja je toliko složena i restriktivna – vezana za teško kršenje ustavnih obaveza i zahteva dvotrećinsku većinu u zajedničkom zasedanju oba doma parlamenta – da je njen stvarni potencijal više normativan nego operativan.¹⁵ Ovakva ustavna konfiguracija stvara situaciju u kojoj se legitimnost predsednika formalno ne može dovoditi u pitanje bez obzira na političku dinamiku, pad podrške u javnosti ili raskorak

¹⁵ Prema članu 68. Ustava, predsednik Republike može biti smenjen u slučaju „teškog kršenja svojih dužnosti očigledno nespojivog sa vršenjem mandata“. Postupak smene kreće na predlog jedne od skupštinskih komora, koji potom mora biti usvojen dvotrećinskom većinom u oba doma Parlamenta. Nakon toga, Visoki sud odlučuje o smeni predsednika. Ova procedura je izuzetno složena i do sada nije bila primenjena u praksi. U septembru 2024. godine, poslanici levičarske Nepokorne Francuske (La France Insoumise – LFI) pokrenuli su inicijativu za destituciju predsednika Emanuela Makrona. Predlog je podnet nakon što je Makronova vlada nastavila s kontroverznim političkim merama uprkos snažnom protivljenju opozicije i javnosti. Međutim, inicijativa nije ispunila proceduralne uslove da bi bila razmatrana u Parlamentu, jer nije dobila dovoljnu podršku među poslanicima drugih stranaka (podršku inicijativi su dali samo poslanici Zelenih, dok su socijalisti, kao i sve političke stranke centra i desnice, glasale protiv), čime je još jednom potvrđena težina ustavne procedure za smenu predsednika i njena gotovo nemoguća primena.

između izborne platforme i konkretne politike. U simboličkoj ravni, to učvršćuje figuru predsednika kao nosioca institucionalnog kontinuiteta, ali i kao tačku sistemskog otpora prema promeni – što ukazuje na disbalans između pravne strukture i demokratske kontrole, kao i na ideološku težnju režima ka stabilnosti po cenu deliberativne fleksibilnosti.

Ova strukturalna inertnost parlamentarnog nadzora ne proizlazi isključivo iz ustavnog teksta, već iz šireg institucionalnog habitusa u kojem Narodna skupština sve češće deluje kao telo političke verifikacije, a ne stvarne kontrole. Iako vlada formalno snosi odgovornost pred parlamentom, sistemska dominacija predsedničke većine – često formirane zahvaljujući mehanizmima većinskog dvokružnog izbornog sistema – proizvodi situaciju u kojoj je mehanizam izglasavanja nepoverenja više ritualan nego delotvoran. Parlamentarni prostor se, u tom smislu, ne transformiše u forum sukobljavanja ideja i evaluacije politike, već u institucionalnu scenografiju potvrđivanja izvršnih odluka. Ukoliko na tragu Burdijeove teorije institucionalna polja razumemo kao mesta simboličke borbe za monopol nad legitimnim definisanjem javnog interesa, francuski parlament sve više gubi kapacitet da se pozicionira kao autonomni pol političke proizvodnje značenja. Umesto toga, zakonodavna vlast postaje derivatna, vezana za već uspostavljenu hegemoniju izvršne grane, čime se ne samo sužava demokratski horizont odlučivanja, već se i normativni ideal o ravnoteži moći svodi na ustavnu fikciju. To je ujedno i simptom dublje krize reprezentacije u Petoj republici, u kojoj se politički pluralizam sve češće potiskuje u vaninstitucionalne forme artikulacije nezadovoljstva.

Ipak, data institucionalna disfunkcionalnost ne može se razumeti van konteksta dubokih društvenih promena koje poslednje dve decenije preoblikuju francuski politički pejzaž. Slabljenje tradicionalnih partijskih identifikacija, kontinuirani porast političke apstinencije i erozija poverenja u predstavničke institucije postali su dominantne odlike savremenog političkog života. Ovaj trend naročito pogađa dominirane socioekonomske slojeve, mlađe birače i stanovništvo iz periurbanih sredina, koji se osećaju simbolički i politički isključenima iz zvaničnog političkog prostora (Rouban 2023). Porast tzv. „diferencijalne participacije“ (Michael Kaufman), pri čemu privilegovane društvene grupe – kako klasno, tako i geografski – sistematski ostvaruju veće učešće u političkom procesu od prekarnih i marginalizovanih aktera, dovodi do situacije u kojoj institucije sve manje odražavaju društvene realnosti koje bi trebalo da reprezentuju. Taj raskorak postaje naročito vidljiv u momentima političke artikulacije otpora. Protestni pokret „žutih prsluka“ (*gilets jaunes*) (Mladenović 2020) na paradigmatičan način izražava frustraciju novih segmenata radničke klase, naročito u uslužnom sektoru, zbog njihove sistematske nevidljivosti u političkom imaginarijumu.

Istovremeno, sve češće pribegavanje vaninstitucionalnim formama političkog izraza – kroz masovne proteste, blokade kružnih tokova, digitalne kampanje – nagoveštava da tradicionalne institucionalne forme više ne uspevaju da absorbiraju i posreduju društvene konflikte karakteristične za aktuelnu fazu kapitalističke akumulacije. Ova transformacija političke participacije svedoči o produbljenoj krizi predstavničke demokratije, ali ne nužno i o opštoj depolitizaciji građanstva. Kako to formuliše Pierre Rozanvalon, „demokratija izbora“ (*démocratie d'élection*) jeste delimično erodirala, ali su se istovremeno pojavile i učvrstile druge forme političke aktivnosti, poput „demokratije izražavanja“, „demokratije uključivanja“ i „demokratije intervencije“ (*démocratie d'expression, d'implication, d'intervention*) koje izražavaju novu raspodelu političke energije u savremenim društvima. Ova konstelacija ukazuje na prelazak iz „polarizovane političke demokratije“ ka „raspršenim oblicima građanske demokratije“, koji se više ne oslanjaju isključivo na izborne rituale kao izvor legitimiteta (Rosanvallon 2004).

Klasna preraspodela u korist dominantnih slojeva i transformacija radničke klase – usled neoliberalne reorganizacije tržišta rada i postepenog urušavanja socijalne države – značajno su doprinele rastu nepoverenja prema političkim elitama i tradicionalnim oblicima predstavnštva. U takvom kontekstu jačaju i različiti oblici tzv. „antiestablišment“ diskursa, koji sa leve strane poprimaju oblik kritike političke oligarhije i zahteva za dubljom demokratizacijom (kao kod Nepokorne Francuske), dok se sa desne strane artikulišu kroz nacionalističke i antiimigrantske narative (poput Nacionalnog zbora). Tripolarizacija političkog polja, koja je zamenila nekadašnju bipolarnost između socijalista i konzervativaca, ne predstavlja samo posledicu institucionalne reartikulacije već odražava dublje društvene metamorfoze i promenu samog režima reprezentacije.

U tom smislu, aktuelna institucionalna kriza francuske Pete republike ne proizlazi isključivo iz unutrašnjih tenzija samog ustavnog dizajna, već pre svega iz sve izraženijeg nesklada između političke forme i društvenih potreba. Francuski politički sistem danas funkcioniše u okviru režima koji formalno proklamuje narodni suverenitet, ali koji *de facto* proizvodi rastuću distancu između institucija i onih koje bi one trebalo da reprezentuju. Ova disproporcija između deklarativne legitimnosti i stvarne reprezentativnosti postaje posebno očigledna u svetlu empirijskih pokazatelja: na parlamentarnim izborima 2022. godine zabeležena je najniža izlaznost u istoriji Pete republike – čak 53,2% birača nije glasalo u prvom krugu, dok je 1958. godine ta brojka iznosila svega 22,8%. Posebno zabrinjava podatak da je među mladima do 34 godine apstinencija premašivala 70%. Ovi podaci potvrđuju ono što Rozanvalon identifikuje kao demokratski deficit participacije – situaciju u kojoj izborni legitimitet opstaje, ali bez društvene

rezonance i refleksivne kontrole, pri čemu se demokratija svodi na „praznu formu“ lišenu stvarne reprezentativne funkcije (Rosanvallon 2008).

Oslanjajući se na longitudinalna istraživanja CEVIPOF-a, dodatno se potvrđuje da je poverenje građana u ključne institucije predstavničkog sistema u konstantnom padu: poverenje u Narodnu skupštinu i političke stranke ostaje ispod 30%, dok poverenje u samog predsednika Republike opada s 40% iz 2017. na svega 20% uoči 2024. godine (CEVIPOF 2025). Paralelno s tim, opada i poverenje u institucionalnu politiku, demokratiju i medije, što ukazuje na širu krizu političke legitimnosti. Ovi podaci ukazuju ne samo na duboku demobilizaciju biračkog tela, već i na rastuću percepciju da izbori nemaju stvaran uticaj na ekonomske i socijalne tokove. Ova vrsta političke demobilizacije ukazuje na ono što Rosanvallon naziva „nevidljivim narodom“ (*le peuple introuvable*) – delom građanskog tela koje je formalno priznato, ali faktički isključeno iz procesa reprezentacije (Rosanvallon 2002). Odsustvo reprezentacije, međutim, ne nastaje spontano: ono je rezultat akumulacije političkog kapitala i reprodukcije simboličke dominacije unutar institucionalnog polja, koje – kako ističe Pijer Burdije – ne funkcioniše kao neutralan prostor već kao arena borbe u kojoj privilegovani akteri oblikuju pravila igre u svoju korist (Bourdieu 1992). U takvim uslovima, institucije gube svoju reprezentativnu funkciju i prestaju da posreduju između društva i države, pretvarajući se u samoreferencijalne mehanizme političke reprodukcije čija legitimnost se crpi iz forme, a ne iz sadržaja. Posledica toga nije samo rastuće nepoverenje u politički sistem, već i kriza same ideje demokratskog posredovanja, koja je bila temelj republikanske legitimnosti još od osnivanja Prve republike.

Ovakva konfiguracija otvara prostor za delegitimizaciju liberalno-representativne demokratije kao takve i jačanje – zasad još uvek nedovoljno artikulisanih, fragmentisanih i institucionalno neukotvljenih – zahteva za njenim radikalnim preoblikovanjem. Ti zahtevi mogu poprimiti različite oblike: od zahteva za ustavnom reformom i restrukturiranjem institucija, do poziva na nove modele deliberacije, participativne demokratije i lokalnog samoupravljanja. Upravo u toj dinamici napetosti između formalno ustanovljenih oblika suvereniteta i stvarnih oblika društvene reprezentacije možemo sagledati dubinu aktuelne krize režima Pete republike – krize koja prevazilazi puko institucionalno nezadovoljstvo i postavlja pitanja o samoj održivosti političke arhitekture na kojoj je ovaj režim zasnovan.

Umesto zaključka

Aktuelna kriza francuskog političkog sistema ne predstavlja tek kontingentni poremećaj u funkcionisanju institucija, već ukazuje na duboku i sistemsku eroziju legitimnosti režima koji je konstruisan upravo s ciljem da nadvlada političku nestabilnost. Na tragu naše analize, naslućuje se zašto institucionalna arhitektura Pete republike, sa svojim specifičnim ustavnim prerogativama, personalizacijom vlasti i slabljenjem zakonodavne deliberacije, ne uspeva više da artikuliše ni političke konflikte ni socijalne zahteve koji karakterišu savremenu Francusku. Umesto da funkcioniše kao prostor demokratske reprezentacije, Peta republika se sve više ponaša kao aparat vertikalne stabilizacije – model koji, kako pokazuje Leforova dijagnoza, formalno proklamuje prazno mesto moći, ali ga u stvarnosti stalno ispunjava kroz personalizovani legitimitet izvršne vlasti.

Oslanjajući se na Burdijeovo razumevanje institucija kao polja borbe za političku akumulaciju, pokazali smo kako se ustavni mehanizmi, kao što su član 49.3, konstrukcija vlade ili upotreba referenduma, ne mogu posmatrati izolovano, već kao instrumenti simboličke i operativne dominacije koji stabilizuju trenutne raspodele moći. Ova logika institucionalne inertnosti suočava se, međutim, sa dinamičnim promenama u društvenoj strukturi: fragmentacijom biračkog tela, slabljenjem partijskih lojalnosti, porastom nepoverenja i pojavom vaninstitucionalnih formi otpora. U tom smislu, institucionalna kriza Pete republike mora se razumeti kao izraz strukturalne kontradikcije između dve logike koje su od njenog osnivanja bile u napetom suživotu: republikanske ideje narodnog suvereniteta i bonapartističkog principa izrazito personalizovane izvršne vlasti. Njeno pogoršanje ne proizlazi samo iz promenjenih društvenih okolnosti, već iz nesposobnosti samih institucija da se transformišu u skladu sa njima. Sve češći zahtevi za ustavnim reformama, inicijative za širu političku deliberaciju i kriza političkog predstavljanja ukazuju na mogući prelaz u novu fazu evolucije francuskog republikanskog modela.

Ukoliko Peta republika ostane zatvorena za ove zahteve i nastavi da funkcioniše kao sistem koji privileguje stabilnost nauštrb reprezentativnosti i deliberacije, rizikuje da izgubi i ono što je do sada činilo njen legitimitet – sposobnost da simbolički poveže narod, institucije i političku budućnost. Time se potvrđuje osnovna teza ovog rada: da su temelji krize već sadržani u logici same konstitucije Pete republike, i da njena budućnost zavisi ne od kontingentnih izbornih ciklusa, već od kapaciteta političkih aktera da odgovore na novu strukturu društvenih odnosa, artikulišu zahteve koji više ne nalaze institucionalni izraz, i redefinišu modele političkog posredovanja. Stabilnost više ne može biti proizvod ustavne konstrukcije same po sebi, već rezultat političke imaginacije i sposobnosti da se

osmisli institucionalna forma koja neće biti u stalnom raskoraku sa novim društveno-političkim dinamikama. Drugim rečima, pitanje koje se danas postavlja nije samo kako reformisati institucije, već kako ponovo politički misliti Francusku.

Bibliografija

- Avril, Pierre. 1994. *La Ve République. Histoire politique et constitutionnelle*, PUF.
- Balme, Richard. 1998. „Le parlementarisme rationalisé de la Cinquième République à la lumière du choix rationnel”, *Revue française de science politique*. 48 (1): 147–150. <https://doi.org/10.3917/rfsp.481.147>.
- Bourdieu, Pierre. 1982. *Langage et pouvoir symbolique*. Paris: Fayard.
- Bouvet, Laurent. 2012. *Le sens du peuple: La gauche, la démocratie, le populisme*. Paris: Gallimard.
- Broussolle, Yves. 2019. *Fiches d'introduction au droit public : Rappels de cours et exercices corrigés*. Paris: Ellipses.
- Cauchy, Pascal. 2004. *La IVe République*. Presses Universitaires de France.
- CEVIPOF. 2025. Baromètre de la confiance politique – Vague 16, février 2025. Centre de recherches politiques de Sciences Po. <https://www.sciencespo.fr/cevipof/fr/etudes-enquetes/barometre-confiance-politique/>
- Chevallier, Jean-Jacques. 1952. *Histoire des institutions politiques en France de 1789 à nos jours*. Dalloz.
- Decaumont, Françoise. 1991. *Le Discours de Bayeux: Hier et aujourd'hui*. Aix-Marseille: Presses Universitaires d'Aix-Marseille.
- De Gaulle, Charles. 1964. “Conférence de presse du 31 janvier 1964.” Maison Jean Monnet/Université de Perpignan. <https://mjp.univ-perp.fr/textes/degaulle31011964.htm>. Pristupljeno 13. 05. 2025.
- Denquin, Jean-Marie. 1988. *1958: la genèse de la Ve République*. Presses Universitaires de France.
- Duhamel, Éric. 2000. *Histoire politique de la IVe République*. La Découverte.
- Duhamel, Olivier, Martial Foucault, Mathieu Fulla et al. 2019. *La Ve démystifiée*. Paris: Presses de Sciences Po.
- Dulong, Delphine. 1997. *Moderniser la politique: aux origines de la Ve République*. Harmattan.

- Dulong, Delphine. 2019. „La Ve République, un coup d'État permanent ?“ In *Manuel indocile de sciences sociales Pour des savoirs résistants*, Fondation Copernic (dir.), 336–346. Paris: La Découverte. <https://doi.org/10.3917/dec.coper.2019.01.0336>.
- Duval, Guillaume. 2005. „Le déficit démocratique“. *Alternatives Économiques* 238 (7): 13–13.
- Duverger, Maurice. 1989. „Sur la monarchie présidentielle“, *Le Débat* 55 (3): 27–30.
- Favier, Pierre. 2001. *La République du quinquennat: Histoire secrète d'une réforme institutionnelle*. Seuil.
- Favoreu, Louis et Loïc Philip. 2009. *Le Conseil constitutionnel*. (7e éd.). Presses Universitaires de France.
- IFOP. 2023. Les Français, la réforme des retraites et la journée du 7 mars, istraživanje realizovano za dnevnik L'Humanité, mart 2023. Integralni izveštaj dostupan na : <https://www.ifop.com>, ili u PDF dokumentu pod kodnim nazivom: Réf. FD/TP N°119849.
- Lagroye, Jacques ur. 1992. *Le président de la République*, Presses de Sciences Po.
- Lefort, Claude. 1986. *Essais sur le politique (XIXe-XXe siècles)*. Paris: Éditions du Seuil.
- Lefort, Claude. 1988. *La politique et la pensée du politique*. Paris: Gallimard.
- Le Pourhiet, Anne-Marie. 2023. „La place de la justice en France : autorité judiciaire et pouvoir juridictionnel“. *Servir* 521 (3): 19–21. <https://doi.org/10.3917/servir.521.0019>.
- Mladenović, Ivica. 2020. „Nove klasne borbe u Francuskoj: slučaj Žutih prsluka“. *Srpska politička misao* 68 (2): 257–297. DOI: <https://doi.org/10.22182/spm.6822020.12>
- Pervillé, Guy. 2007. *La guerre d'Algérie (1954 -1962)*. Presses Universitaires de France.
- Raflik, Jenny. 2018. *La république moderne. La IVe République (1946-1958)*. Le Seuil.
- Rosanvallon, Pierre. 2001. *La démocratie inachevée. Histoire de la souveraineté moderne*. Paris: Gallimard.
- Rosanvallon, Pierre. 2002. *Le Peuple introuvable : Histoire de la représentation démocratique en France*. Paris: Gallimard.
- Pierre Rosanvallon, 2004. „Le mythe du citoyen passif“, *Le Monde*, 20–21 juin.
- Rosanvallon, Pierre. 2008. *La Légitimité démocratique: Impartialité, réflexivité, proximité*. Paris: Seuil.

- Rouban, Luc. 2023. *La crise démocratique en France: Institutions et contestations*, Presses de Sciences Po.
- Rudelle, Odile. Brigitte Gaïti. 1998. „De Gaulle, prophète de la Cinquième République (1946–1962)”. *Revue française de science politique* 48 (5): 678–679.
- Tipsmark Bouchet, Anne. 2013. *La France de la Cinquième République*. Éditions Sciences Humaines.
- Šnaper, Dominik. 1996. *Zajednica građana: o modernoj ideji nacije*. Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića.
- Wall, Irwin M. 1991. „Jean Monnet, les États-Unis et le plan français”. *Vingtième Siècle. Revue d'histoire* 30 (2): 3-21.

Ivica MLADENović, Zona ZARIĆ

**THE POLITICAL PHILOSOPHY OF THE FRENCH FIFTH REPUBLIC:
ELEMENTS FOR UNDERSTANDING THE CURRENT REGIME CRISIS**

Abstract: This article explores the political philosophy of the French Fifth Republic through an analysis of its institutional architecture, ideological foundations, and specific model of power organization. Established in 1958 as a response to the instability of previous republican regimes, the Fifth Republic relied on strong presidential leadership and a majoritarian electoral system to ensure long-term political stability. However, over the course of its history, this model has faced internal contradictions, oscillating between the ideal of popular sovereignty and the Bonapartist personalization of power. The article examines the key institutional mechanisms of the Fifth Republic and their connections to both the republican tradition and Bonapartist elements, shedding light on how executive and legislative power are constituted and redefined. Special emphasis is placed on a theoretical reflection on institutions as arenas of struggle for legitimacy and the redistribution of political power, drawing on the sociological and institutional theories of Pierre Bourdieu, Claude Lefort, and Pierre Rosanvallon. The central hypothesis of this study is that the current political crisis of the Fifth Republic is intrinsically linked to an institutional model that no longer corresponds to the evolving socio-political dynamics. Through a historical-sociological and institutional analysis, the article investigates both the structural factors that have sustained the longevity of this regime and those that have led to its gradual dysfunction.

Keywords: France, hybrid system, institutional framework, presidential power, republican institutions.

Prilog br. 1: Kratki istorijski prikaz republikanskih oblika

Prva republika je proklamovana 22. septembra 1792, i trajala je do 1804. godine. Prošla je kroz tri faze koje odlikuju specifični politički režimi: Nacionalni konvent (uključujući i period Terora i proglašenje prvog, montanjarskog, ustava Republike Francuske 24. juna 1793); Direktorijat i, napokon; Konzulat. Na čelo Konzulata, nakon državnog udara 18. brimera 1799, stupa Napoleon Bonaparta, koji je iskoristio tu poziciju i 18. maja 1804, stavlja se na čelo novog, imperijalnog režima, koji se kvalifikuje kao carstvo. Prvo Francusko carstvo, kao sasvim specifičan i do tada nepoznat režim u Francuskoj, trajalo je od 1804. do 1815. – sa kratkim prekidom od 6. aprila 1814 do marta 1815. godine, kada dolazi do tzv. Prve restauracije, na čelu sa Burbonima, tj. Lujem XVIII – kombinujući određene elemente monarhije, pre svega ličnu vlast, ali i republike, uz definitivnu konsolidaciju vlasti buržoazije. Od 20. marta 1815. do 22. juna 1815. Napoleon ponovo, na kratko, preuzima vlast, u vreme perioda poznatog kao „100 dana“, ali nakon poraza kod Vaterloa, primoran je na konačnu abdikaciju. U leto 8. jula iste godine, Luj XVIII se vraća na tron Druge restauracije, i ustoličuje nanovo režim ustavne monarhije, koji nastoji da pomiri naciju, na bazi sistema koji je povezivao tekovine Revolucije i Starog režima. Međutim, na presto ga nasleđuje Šarl X, koji dolazi iz iste loze Burbona, ali pokušava da ukine slobode izvojevane revolucijom, što dovodi do nove revolucije u tzv. „tri slavna dana“ (27, 28. i 29. jul), njegovog svrgavanja, i ustoličenja 9. avgusta 1830. tzv. liberalne monarhije, ili „Julske monarhije“, koja će trajati do februara 1848. godine, na čelu sa kraljem Lujem Filipom, iz dinastije Orleana. U pitanju je specifičan oblik režima koji je oficijelno nazvan monarhijom, ali je integrisao veliki deo republikanskih institucija, kao i simbola, uključujući republikansku trobojnu zastavu i Marseljezu. Nakon poslednje uspešne revolucije u Francuskoj, 22, 23. i 24. februara 1848. godine, čiju su socijalnu bazu činili pre svega studenti, radnici i nacionalna garda, ali je iz nje najviše profitirala buržoazija, Luj Filip je abdicirao, da bi nakon toga bila proklamovana Druga republika. Upravo nakon ove revolucije Marks će obznaniti da „treći stalež“ više ne postoji, da je izdan od strane buržuja, koji su podigli oružje na svoje nekadašnje saborce iz radničke klase, i izgradili republiku koja služi samo njihovim interesima.

Druga republika, koja je trajala od 1848. do 1852. godine, poznata je po tome što je kratko trajala, svega 4 godine, ali i kao poslednji režim koji je u Francuskoj instaliran nakon revolucionarnih događaja. Prvi period ove Republike

karakteriše dominacija liberalno-republikanske vizije političkog modela, kada je uvedeno univerzalno pravo glasa za muškarce i abolidirano ropstvo u francuskim kolonijama. Drugi pak, duži, period postojanja ove državne forme karakteriše dominacija konzervativnih snaga, veća uloga crkve u obrazovanju i ograničavanje prava glasa kako bi se sprečio dolazak levice na vlast. Jedini francuski predsednik u Drugoj republici je Luj-Napoleon Bonaparta, nećak Napoleona I, koji je 10 decembra 1848. izabran kao predsednik republike uz podršku Partije poretka. Uskraćivanje podrške Partije porteka Luju-Napoleonu, kao i ustavna nemogućnost kandidature za drugi mandat, jedan je od razloga državnog udara koji potonji izvodi 2. decembra 1851. godine, uz *a posteriori* plebistitarno odbrenje, čime stvara uslove za punu vlast svoje klike, stupanje na snagu naslednog prava i povratak u prvi plan imperijalnih intencija. Drugo carstvo je proglašeno 1852, krunisanjem novog cara koji će imati zvanično ime Napoleon III. Prema istoričarima, treba razlikovati dve faze ovog režima: 1. autoritarnu (1852-1860); i 2. liberalnu (1860-1870). Nakon bitke kod Sedana i izgubljenog rata od Pruske, na čijem čelu je bio Bizmark, carstvo se raspada, i u Francuskoj je ustoličen novi ustavni režim: Treća Republika.

Treća republika, rođena iz poraza od Nemačke, trajala je sedamdeset godina, od 1870. do 1940. i generalno se označava kao – naročito u drugoj polovini svoga postojanja kada njome dominiraju liberalne i levičarske frakcije – relativno progresivan period francuske državnosti. To je period formiranja francuskih političkih formacija, od kojih neke, pod različitim imenima obeležavaju istoriju Francuske XX i XXI veka. Osim toga, sa njom je definitivno, na silu, završen proces formiranja francuske nacije kao političke zajednice građana. Uprkos velikoj nestabilnosti – jer u određenim periodima većinu imaju monarhističke i bonapartističke političke snage – režima rođenog na nacionalnom porazu i poniženju, u pitanju je period trajnog etabliranja republikanskog režima u Francuskoj. Ono što je zanimljivo je da je upravo pod Trećom republikom, u prvoj godini svoga postojanja 1870. i na jednom ograničenom prostoru, u Parizu, preovladao koncept „narodskog republikanizma“ ili „Univerzalne republike“, prvi i jedini put u istoriji Francuske. Misli se naravno na Parisku komunu kao – ovoga puta neuspešan – poslednji pokušaj revolucije u francuskoj istoriji. Iako u prvim decenijama Trećom republikom dominiraju bonapartističke i monarhističke političke snage i jedna više konzervativna vizija republike, najveći deo njenog života karakteriše hegemonija liberalnog republikanizma, koji u svom „zlatnom dobu“, krajem XIX i početkom XX veka, sprovodi progresivne reforme, koje dovode do

laicizacije države i obrazovanja, ali i – pod pritiskom radničkog i levičarskog pokreta – uvođenje zakona o neradnoj nedelji, slobodnim vikendima, letnjim odmorima na poslu, štrajkovima itd. Njen kraj je – kao i početak – bio takođe vezan za nacionalni poraz i poniženje od strane Nemačke, a nastupio je 10. jul 1940, kada je instaliran Višijevski režim, odnosno kada je Narodna skupština izglasala svu ustavnu vlast generalu Petenu.

Četvrta republika je pak nastupila nakon završetka Drugog svetskog rata, 1946. godine i trajala je do 1958. godine. Nju najpre karakteriše sukob dva politička projekta: prvi, o jedinstvenoj skupštini kao kolevci vlasti u državi, koji brane komunisti i socijalisti; i drugi, predsednički sistem, koji zagovara Šarl De Gol. Komunistički i socijalistički projekat je odbačen od strane Ustavotvorne skupštine, i prihvaćen je projekat koji je bio na tragu De Golovih predloga, ali sa predsednikom koji je imao slabija ovlašćenja od inicijalno predloženih od strane generala i njegovih sledbenika, pri čemu je vlast bila podeljena između predsednika i Narodne skupštine. Četvrta republika je trebala da rekonstruiše Francusku nakon Drugog svetskog rata i to na temelju zalaganja Nacionalnog saveta otpora (*Le Conseil national de la Résistance*, CNR), koji je formiran 1944. pod kontrolom generala De Gola. U kontekstu efektivnog tripartizma, koji čine glavne političke snage otpora: socijalisti, komunisti i konzervativci, ovaj režim postaje simbol velike političke nestabilnosti, naročito u kontekstu sve većeg haosa u Alžiru i Indokini. Tada se De Gol vraća iz privremene penzije i dolazi na vlast 1958. godine, čime se stvaraju uslovi za donošenje novog Ustava i konstituisanje Pete republike.